

Nevelstad spotting: analyses vanuit concreet-ruimtelijke invalshoek

Nevelstad, verdunde stad, città diffusa, dispersed city, la ville-territoire. Het is slechts een greep uit de talloze neologismen die in de lucht hangen om de de nieuwe stedelijkheid die zich buiten de stadskernen voltrekt een naam te geven. De vloed aan nieuwe termen wijst op de nood aan een nieuw denkmodel, aan de herijking van ons paradigma om over "stad" te denken en te spreken. Op diverse plaatsen in Europa heeft de interesse voor deze kwestie opgang gemaakt (o.a. Bernardo Secchi, Stefano Boeri, André Corboz, Carsten Juel-Christiansen) en Bernard Colenbranders boek plaatst zich nadrukkelijk in dit onderzoeksveld. *De verstrooide stad* schuift niet alleen een nieuwe term naar voren, maar reikt ook een eigen paradigma en programma aan om de vermeende identiteitsloosheid in de hedendaagse stedelijke conditie te lijf te gaan.

De verstrooiing waaraan de stad vandaag lijdt, doet zich op emblematische wijze in Noord-Amerikaanse steden voor. Colenbrander steunt in aanzienlijke mate op de recente bijhorende secundaire literatuur zoals Boyer, Ellin, Garreau, of Castells. Wie deze stemmen uit het actuele debat gehoord heeft, zal dus geen ontdekkingen doen. In zijn beschrijvende inleiding laat de auteur evenwel meteen de dialectiek blijken waarop het gehele boek drijft. Hij definieert twee conceptuele polen waartussen de concrete stad van de werkelijkheid zich ophoudt: de stad zonder eigenschappen en de intentionele stad. De stad zonder eigenschappen is de stad die "automatisch" tot stand komt, hoofdzakelijk als een afgeleide van economische processen en zonder de bemiddeling van een overwogen ontwerp. Deze omschrijving hoort in hetzelfde register thuis als Koolhaas' generic city. Het tegendeel is de intentionele stad, die haar uitdrukkelijke identiteit haalt uit een geschiedenis van bewuste ontwerpingrepen die de stad als een culturele opgave beschouwen en aldus doorheen de tijd cultiveren.

Het dialectische spel tussen beide polen vormt de eigenlijke kerngedachte van Colenbranders werkstuk en primeert op het nieuwe stadsparadigma dat erin voorgesteld wordt. In het meest abstracte hoofdstuk zet Colenbrander vlot uiteen hoe de evolutie van Darwin de grondslag zou kunnen vormen voor een darwinistisch stadsmodel. De materialistische en dynamische aspecten van het darwinisme overtuigen inderdaad als een metafoor voor de instabiele tendenzen zonder universele herkomst of roeping die de hedendaagse stadsuitwaaiering lijken te beheersen en aldus het kenmerk vormen van de stad zonder eigenschappen. Om ook de intentionele stad, de andere dialectische pool, in het paradigma op te nemen, wordt de meer recente wetenschapsfilosofie ingeroepen van Daniel Dennett en Richard Dawkins. Zij betrekken cultuur bij het domein van de darwinistische evolutie. Terwijl Colenbrander zich bewust toont van het controversiële karakter van deze theorieën, waagt hij het er toch op, zo lijkt me, om het dialectische koppel binnen de constructie van zijn stadsparadigma te kunnen bewaren.

Het corpus van dit elegant geschreven proefschrift bestaat uit uiteenlopende historische deelstudies, die soms aan relevantie inboeten. De meest interessante halen de fascinerende momenten voor het voetlicht wanneer gerichte ontwerpingrepen zich enten op louter materialistische stedelijke ontwikkelingen en daardoor tesamen een culturele betekenis bereiken, of zoals Colenbrander het gebald stelt: "de intentionele vervoeging van een in aanvang niet-intentioneel fenomeen" (274). Er wordt ondermeer aandacht besteed aan de gecultiveerde interpretatie door Berlage van de continuïteit van de stad, de vroeg negentiende-eeuwse landschapontwerpers Loudon en Downing die het ontwerp-potentieel ontginden van het spontane suburbia, het regionale plan voor New York (1929) en Burnhams City Beautiful. Geen theorie zonder Koolhaas-exegese, een door vele auteurs beleden ritueel dat ook hier niet ontbreekt. Colenbrander maakt er gebruik van om het retorisch effect als aanbeveling mee te geven voor het denken over de stad.

Min of meer zoals Venturi's retoriek de strip van Las Vegas omgetoverd heeft van een non-descript fenomeen tot een culturele betekenis, zo zou de expliciete aanduiding van thema's uit de verstrooide stad en de toevoeging van een intentioneel accent eraan een retorisch effect kunnen betekenen dat de schijnbare chaos van de stad zonder eigenschappen leesbaar maakt.

De deelstudies illustreren hoe Colenbrander het proces van de verstrooide stad in het midden van de negentiende eeuw laat aanvangen. Deze oprekking maakt de actualiteitsaanspraak van het boek problematisch. De darwinistische stadstheorie van Colenbrander lijkt soms minder de al dan niet recent verstrooide stad te viseren, maar wel de praktijk van het stadsontwerp. De dialectiek tussen intentionele stad en stad zonder eigenschappen komt immers overeen met de spanning tussen stedenbouw, of de stad zoals die feitelijk tot stand komt, en stedenbouwkunde, die het doelbewuste ontwerp hanteert. Deze dialectiek is uiteraard van alle tijden, althans sinds de opkomst van de stedenbouwkundige discipline die men inderdaad midden negentiende eeuw zou kunnen situeren.